

**Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar**

**BOD PÉTER MUNKÁI,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
LEXIKOGRAFIAI TEVÉKENYSÉGÉRE
– REZÜMÉ–**

Témavezető: Dr. Egyed Emese, egyetemi tanár

A dolgozat szerzője: Dáné Hedvig

**Kolozsvár
2011**

A doktori értekezés kulcsszavai: társadalmi szerepek, önkép, műfajiság, önéletírás, Bod – kutatók, irodalomtörténeti lexikon, lexikográfiai tevékenység, műfaji és kutatástörténeti megközelítés, kiegészítések, farsangi és húsvéti ünnepkörök elemzése, levél, Bod – kanonizáció.

Rezümé

Kezdetben a dolgozatom témája Bod Péter élete és munkássága volt. A témát kutatva rájöttem arra, hogy ez a téma így túl tág és széleskörű, ezért szűkítettem. Bod Péter munkásságából lexikográfiai tevékenységének recepciótörténetét emeltem ki és vizsgáltam meg alaposan, valamint e témakörhöz kapcsolható *Önéletírásával*, *Szent Heortokratesével* és levelezésével foglalkoztam. A deduktív eljárást alkalmazva a szakirodalom tételeit alkalmaztam. A felhasznált munkákkal és szempontokkal megvilágítottam a korabeli és a Bod Péter általi tudományértelmezést, felhívtam a figyelmet a korabeli magyarországi és erdélyi – főként a nagyenyedi – oktatásrendszerekre, a historia litteraria meghatározásának lehetőségét kerestem, és megkíséreltem Bod Péter főművének, a *Magyar Athenasnak* műfaji és recepciótörténeti vizsgálatát és elemzését.

A dolgozatom többi részében az induktív eljárást alkalmaztam. Az elsődleges Bod-szövegekből, értekezésből, lexikon-szócikkekéből, primér levélszövegekből, a megvizsgált Bod-kiadványok példányaiból kiindulva kutattam a megfelelő szakirodalmat és jutottam el a konkrét következtetésekhöz.

Dolgozatom első részében tárgyaltam Bod Péter belföldi és külföldi tanulmányait, papi, tudósi és tudományszervező törekvéseit *Önéletírása* alapján. Bod tudásszomja nemcsak az enyedi korszakban mutatkozott meg, hanem Hollandiában is, ahol még inkább kielégítette enciklopédikus érdeklődését. Ezt bizonyítják a leideni akadémia tanárainak dokumentumszerű ajánló- és elismerő levelei is. Fontosnak tartom, hogy éppen Magyarigenben fogalmazta meg először – Ráday Gedeonhoz címzett levelében – a *Magyar Tudós Társaság* és egy *Magyar Tudományos Akadémia* létrehozásának tervét, valamint a magyar nyelv fejlesztésének fontosságát. Tudományszervezési törekvéseit *Az Isten vitézkedő anyaszentegyháza* című művének előszavában is megismételte. Belföldi és külföldi tanulmányainak, papi és tudósi, valamint tudományszervezési törekvéseinek alapján következtethetünk Bod Péter tudományértelmezésére is. A XVIII. században még mindig a latin nyelvet tekintették a

tudomány nyelvének, Bod Péter viszont már felhívta a figyelmet arra, hogy a tudományokat magas szinten csak anyanyelven lehet művelni, ennek a gondolatának bizonyítéka hatalmas mennyiségű anyanyelvű írása, többek között főműve, a *Magyar Athenas*. Bod Péter az anyanyelvű egyházi és világi jellegű tudományművelést egyaránt fontosnak tartotta, ezt bizonyítják tanulmányai, Leidenből való hazatérése, a könyvek szeretete és tanulmányozása, az egyházi és világi témájú műveinek megírása. E korszakban a tudományok művelésének színterei az iskolák voltak, Bod is az iskolákban szerezte meg sokoldalú tudását, de ekkor már elkezdődtek a más irányú tudományos törekvések is, Bod Péter maga is a Tudós Társaság, az Akadémia és az egységes magyar nyelvtan létrehozását szorgalmazta. E tudományszervezési törekvéseknek Erdélyben Aranka György lett az első megvalósítójuk.

Dolgozatom második részében Bod Péter *Önéletírásának* műfaját, valamint Bod Péter társadalmi szerepeit vizsgáltam. Bod Péter *Önéletírásának* műfaját a különböző önéletírásmeghatározások és a rokonműfajok meghatározásai függvényében mutattam be. Egyed Emese szerint Bod Péter *Önéletírása* „kevésben sok” vagyis a terjedelme rövid, de információkban gazdag, ezért a korszak értelmiségtörténetéhez, kiadástörténetéhez és művelődéstörténetéhez is fontos ismeretekkel szolgálhat. Tehát az az *Önéletírás* nem napló, mivel nem teljesen személyes, szubjektív jellegű mű és nem napokra lebontott eseményeket tartalmaz, nem memoár, mivel nem csupán szubjektív korrajz, hanem olyan önéletrajzi mű, amely valóban információkban, adatokban gazdag, tényszerű és ellenőrizhető adatokat, vendégszövegeket tartalmaz, tehát objektív jellegre törekszik. Ez az önéletrajzi mű érintkezik más műfajokkal, vagyis tartalmazza az elmélkedés, a feljegyzés, a beszámoló, a munkanapló, a memoár és a visszatekintő elbeszélés egy-egy jellemzőjét is. A stílusa választékos köznyelv. Egyszerű, világos eseményeket és ismereteket közlő alkotás, a kor írástudója számára szakismeretek nélkül is érthető lehetett.

Dolgozatom harmadik részében a Bod Péter-kutatás történetét mutattam be gr. Mikó Imre és Sámuel Aladár művei tükrében. Azt vizsgáltam meg, milyen szempontokból vizsgálták meg Bod Péter életét és munkáit, hogyan viszonyultak a korabeli recepcióhoz. Összegezve és összehasonlítva gr. Mikó Imre és Sámuel Aladár munkásságát, megállapítható, hogy Mikó sokkal rövidebben, többnyire a művek tartalmára koncentrálna, idealisztikusan mutatja be az egyes alkotásokat, Sámuel Aladár pedig a tartalom és szerkezet bemutatása után a hibákat, tévedéseket, mintakövetést, de az egyedi jellegzetességeket is kiemeli. Mikó Imre csak a nyomtatott műveket mutatja be részletesen, a kéziratos műveket csak megemlíti, a lappangó irodalmat nem tárgyalja; Sámuel Aladár viszont kitér a kéziratos és elveszett művekre is, a kéziratos műveket is részletesen tárgyalja. Sámuel Aladár sokkal részletesebben

és kritikusabban mutatja be Bod Péter műveit, mint gr. Mikó Imre. Munkájuk így is rendkívül fontos, analitikus jellegük is segíti a mai kutatást.

Dolgozatom negyedik részében Bod irodalomtörténeti lexikonát műfaji és kutatástörténeti szempontokból vizsgáltam. Azt kutattam, hogyan határozható meg a XVIII. században a historia litteraria műfaja és arra a következtetésre jutottam, hogy ebben az időszakban a historia litteraria műfaja nem határozható meg egyértelműen, mivel ez a műfaj egyszerre lehet krónika, életrajz, biográfia, antológia, kommentár, jegyzék, bibliográfia, és ezt a műfajt csupán tematikai kötöttségek jellemzik, formai megkötöttségek nem. Azt is bemutattam, hogyan alakult ki a historia litteraria és kik a legjelentősebb képviselői. Véleményem szerint Bod Péter a legjelentősebb magyar vonatkozású irodalomtörténészek közé tartozik, abba a sorba, amelyet Czvittinger Dávid, id. Burius János, ifj. Burius János, Bél Mátyás, Rotarides Mihály neve fémjelez. Bod főműve, a *Magyar Athenas* valóban a XVIII. század egyik legfontosabb irodalomtörténeti lexikona, megalapozza a későbbi irodalomtörténet kialakulását és fejlődését, modernebb, mint elődei mind tematikája, mind magyarnyelvűsége szempontjából. Egyetértek Tarnai Andorral, aki szerint Bod Péter a *Magyar Athenassal* előkészítette Aranka György és társai útját, mivel a magyar nyelv művelésére és fejlesztésére törekedett. Dolgozatom negyedik részének második felében azt vizsgáltam, hogy a különböző kutatók milyen szempontokból közelítették meg és elemezték a *Magyar Athenast*. Kutatási szempontjaik leggyakrabban a mű céljaira, tartalmára, forrásaira és értékeire vonatkoznak. Bod 1743-tól Bethlen Kata udvari papja lett. 1744-ben református lelkésszé szentelték, 1746-tól a hévízi község papja lett. Életének meghatározó élménye volt ez az időszak, mivel a Bethlen Kata udvarában eltöltött szolgálat tette lehetővé számára a tudományművelést, ekkor írta meg első műveit: *A Szentírás értelmére vezető magyar lexikonát*, amelyet Kolozsváron adtak ki 1746-ban, *A szent bibliának históriáját*, amelyet Nagyszébenben adtak ki 1748-ban és a *Szent Judás Lebbeus apostol levelének gyakorlati magyarázatát*, amely ugyanott jelent meg 1749-ben. Bod a tudományos munka nyugalmát választva utasította vissza a marosvásárhelyi teológiai tanárságot. 1749-ben Váradi Intzédi József hívására elfogadta a magyarigeni papságot. 1758-ban a gyulafehérvári egyházmegye jegyzőjévé, 1767-ben pedig Kézdivásárhelyen a generális synodus erdélyi református papjai az erdélyi református egyház főjegyzőjévé választották meg. Bod Péter Magyarigenben írta meg a legtöbb művét: például a *Szent Heortokratest*, a *Tiszta fényes drága bibort*, az *Ekklesiai Historiát*, a *Szent Hiláriust*, a *Synopsis juris connubialist*, a *Hungarus Tymbaulest*, a *Praxis Fori Ecclesiastici-t*, a *Smirnai Szent Polikárpust*, a *Magyar Athenast*, az *Erdélyi Fénikset*, *Pápai Páriz Ferenc magyar–latin szótárának a kibővítését*, stb. Ezeket a műveit ki is adatta: a

Szent Heortokratest először 1757-ben Oppenheimban, majd 1761-ben Szebenben nyomtattatta ki, a *Tiszta fényes drága bibort* 1762-ben Kolozsváron nyomtattatta ki, az *Ekklesiai Historiát* 1760-ban Bâselben, a *Szent Hiláriust* szintén 1760-ban (de valóban csak 1762-ben jelent meg) Szebenben, a *Synopsis juris connubialist* 1763-ban szintén Szebenben, a *Hungarus Tymbaulest* 1764-ben Nagyenyeden, a *Praxis Fori Ecclesiastici-t* 1764-ben Szebenben, a *Smirnai Szent Polikárpust* 1766-ban Enyeden, a *Magyar Athenast* 1766-ban (de valóban csak 1767-ben jelent meg) Nagyszebenben, később pedig 1982-ben Budapesten Torda István újra megjelentette, az *Erdélyi Fénikset* 1767-ben Nagyenyeden, *Pápai Páriz Ferenc magyar–latin szótárának a kibővítését* szintén 1767-ben.

A *Magyar Athenas* előzményei Horányi Elek *Nova Hungarorum*, Czvittinger Dávid *Specimenje* és Rotarides Mihály *Prolegomena Historiae Hungaricae Literariae* című műve. Bod Péter irodalomtörténeti lexikona már előre utal a felvilágosodás korára, és a fejlődést képviseli az elődeivel szemben a magyarnyelvűség és a női írók szerepeltetése által.

Bod Pétert kortársai ismerték, például Hermányi Dienes József elítéli református szemléletű elfogultsága miatt a *Smirnai Szent Polikárpust* című műve alapján. Ezt a művét a *Katekizmusával* és a *Magyar Athenassal* együtt be akarta a Gubernium tiltani, azzal a váddal, hogy támadta a katolikus hívőket, a református egyház pedig, annak ellenére, hogy Bodot korábban folyamatosan támogatta, csak a *Katekizmust* és a *Smirnai Szent Polikárpust* vette védelmébe.

Mindezek alapján megfogalmazható az a következtetés Bod Péterről, hogy a személyisége már a XVIII. században sem volt általánosan elfogadott, akárcsak napjainkban, ezért a műveiben is többnyire kuriózumot látnak, így a főművében, a *Magyar Athenasban* is.

A XIX–XXI. századi kutatók elismerik az első magyar nyelvű irodalomtörténeti lexikon fontosságát, hiszen több, mint 500 tudós nevét őrzi. A XVIII. század végén, a XIX. század elején az irodalomtörténeti szótár egyre inkább funkciótlaná vált, egyre inkább elévült, teljesebb összefoglaló történeti és irodalomtörténeti munkák készültek, például Toldy Ferenc irodalomtörténeti műve. Az irodalomtörténeti szótár műfajának elévülése is hatással lehetett a szerző „árnyékba kerülésére”. Bár a XVIII. századi irodalomtörténeti kutatók ma is írnak róla, mégis a köztudat szempontjából egyre inkább a feledés homályába kerül. Dolgozatom e részében azt is kifejtettem, hogy Bod Péternek a saját korában is meg kellett küzdenie nemcsak a tudománya megszerzéséért, hanem a munkái megjelentetéséért is. Műveit – a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának és a Székelyudvarhelyi Dokumentációs Könyvtárnak anyaga alapján állítható – valóban mindkét nem olvasta a korábbi századokban. Az a meglátásom, hogy a XVIII–XX. században még igényelték és olvasták Bod Péter

műveit, viszont napjainkban már egyre kevesebben olvassák e XVIII. századi író és tudós munkáit, bár akik olvassák, azok sem ismerkedhetnek meg a teljes művel. Bod Péteréhez hasonló magyar irodalomtörténeti lexikont később a XIX. században idősebb Szinnyei József írt. Ez a lexikon már nem tartalmazza a nemzetiség és a vallási látás jegyeit.

Bod Péter életével és munkásságával alaposabban gr. Mikó Imre, Sámuel Aladár és Révész Imre foglalkozott. Életútját tárták fel alaposan, munkásságának bemutatását Mikó az általánosság, Sámuel a tartalmi és a szerkezeti, Révész szintén az általánosság szintjén ragadta meg, mivel csak a történetírói szempontra figyelt. A későbbi XX–XXI. századi kutatók viszont már számos szempontot érvényesítettek, figyeltek az előzményekre, a forrásokra, a tartalomra, az olvasói elvárásokra, az értékeire más művekhez viszonyítva és ezeket ki is dolgozták egy-egy tanulmányban. Alapos, részletező magyar nyelvű monográfia nem született, a későbbi kutatók szempontjai még mindig nem eléggé kimerítettek, még mindig nem készült el a *Literata Panno-Dacica* és az *Athenas* összehasonlítása, nem vizsgálták meg alaposan *Önéletírása* helyét az önéletírás-hagyományban vagy a *Szent Hilárus* helyét a korabeli adoma-irodalomban, és nem hasonlították össze a korabeli anekdotákkal stb. Bod Péter munkássága még mindig ígér újdonságokat és új szempontokat, ezeket érdemes kutatni. Dolgozatom ötödik részében a farsangi és a húsvéti ünnepköröket vizsgáltam Bod Péter *Szent Heortokrates* című műve alapján. Ebben a részben röviden bemutattam Bod Péter életét és munkáit, utána pedig rátértem a „szokás” és „ünnep” fogalmainak a meghatározására. Véleményem szerint a „szokás” olyan íratlan vagy írott szabályok összessége, amelyek szerint élünk, az „ünnep” pedig a „más” idő, a transzcendens, az emelkedett világ teljességének megtapasztalását teszi lehetővé. Ezután bemutattam Bod Péter *Szent Heortokrates* című műve szerkezetét, majd foglalkoztam az erdélyi farsangi ünnepekkel: a farsang szó eredetével, a farsangi szokásokkal és hagyományokkal. E részben azt is tárgyaltam, hogyan mutatja be Bod az erdélyi farsangot. Nem tér ki a teljes farsangi periódusra, csak az utolsó farsangi napot nevezte el fárságnak, azaz húshagyó keddnek. Elmagyarázza a fársáng szó eredetét és jelentését, arról is beszél, hogy a keresztények a farsangi szokásokat a pogányoktól vették át, felsorol néhány farsangi dramatikus szokásjátékot és farsang végi dramatikus szokásjátékot is, de nem tesz említést a szereplőkről, az öltözködésről, a kellékekről, nem írja le részletesen a szokásjátékokat, nem beszél az előadási színterekről és azokról a helyekről sem, ahol ezek a játékok előfordulnak. Bod szerint ez a mulatozás nem keresztényekhez illő magatartás, de visszatarthatatlan és megállíthatatlan, fordított világgépű periódus ez. A farsangi ünnepkör negatívumait emeli ki.

Dolgozatom ötödik részének második felében a húsvéti ünnepkört elemeztem Bod Péter *Szent Heortokrates* című műve alapján. Bod a húsvétot a feltámadás ünnepének tekinti, felsorolja a húsvéti szokásokat, s bemutatja az étkezési szokásokat is: a böjtnek vége volt, így megszentelt bárányt fogyasztottak, mivel Krisztus az Istennek Báránya megáldoztatott. Említést tesz a legények locsolási szokásairól, és arról, hogy a lányok cserébe piros tojásokat osztogattak a fiúknak, beszél a húsvéti tojás eredetéről.

Dolgozatom hatodik része első felében azt kutattam, hogyan határozható meg a levél műfaja, melyek a levélírás alapszabályai. Arra a következtetésre jutottam, hogy nehéz pontos meghatározást adni, viszont a levél szerkezete az antik retorika öt szerkezeti egységére épül: a megszólításra vagy üdvözlésre – *salutatio* –, a jóakarat megnyerésére – *captatio benevolentiae* –, az előadásra – *narratio* –, a kívánság vagy kérelem előadására – *petitio* – és a befejezésre – *conclusio* –. Ezután a levél stílusfajtaát vizsgáltam, majd a XVIII. századi levélírás történetével foglalkoztam és arra a következtetésre jutottam el, hogy a levél műfaja – az emlékirat műfaja mellett – a XVIII. század elejére fő prózai műfajjává vált. Nemcsak a magánélet területét, hanem a közéleti fórumokat, sőt az irodalmat is behálózta. Ebben az időszakban is mind a „*litterae publicae*”-t mint a „*litterae privatae*”-t a retorika határozta meg. A XVIII. századig a magyar nyelvű levélírás nyelve „szegényes”, de a XVIII. század végére kialakult az országosan ható irodalmi nyelv. Azt is vizsgáltam, kik kutatták Bod Péter levelezését és azt figyeltem meg, hogy Sámuel Aladártól Szabó Ágnesig számos kutató érdeklődését felkeltette Bod Péter levelezése. Ezután bemutattam a levélíró Bod Pétert is. A leveleiben a levélírói alanyak illetve szereplőnek a hétköznapi szerepkörétől a hivatali, szerzői, kiadói és tudósi szerepköréig mindegyik attitűdje megnyilvánul, vagyis fontos a leveleiben érvényesülő önreprezentáció, a self-fashioning, hisz a levelei szemelvényei, úgymond töredékei az életének. Kiemeltem a levelek fontosabb keletkezési helyeit is: Olthévizet és Magyarigent vagyis Bod Péter papi, szolgálati helyeit. Ezután kiemelten tárgyaltam Bod Péter kiadott leveleinek lehetséges funkcióit. Bod Péter leveleiben a *respublica litteraria* is megnyilvánul, valamint a legfontosabb funkciójuk – akárcsak a legtöbb levelezésnek – az információközlés, a kultúráközvetítés. Leveleinek egy másik fontos funkciója a kapcsolatteremtő-, a helyettesítő- és a pótló funkció. A levelek funkcióinak bemutatása után a levelek témáit tárgyaltam.

Összegezve megállapítható hogy Bod Péter levelei sokoldalú témakört ölelnek fel, mivel az olvasói, a könyvgyűjtői, a könyvbeszerzői, az írói, a tudósi, a kiadói, a terjesztői, a református prédikátori, a vallás- és egyháztörténeti, a családi és a baráti szerepkörök egyaránt

fellelhetőek bennük. Mindezek a szerepkörök betekintést engednek Bod Péternek mind alkotói, mind családi életébe.

Dolgozatom hetedik részében kiemeltem, hogy Bod leveleinek fontos tartalmi eleme a könyvkérés. Főként Ráday Gedeontól és ifjú Teleki Sámuelától szerezte be a számára fontos, főként egyházi és történeti jellegű műveket, de Teleki Lászlótól és az idős Teleki Ádámtól is kért könyveket. Ráday Gedeontól, Cserei Mihálytól, Teleki Sámuelától szerezte be tudományos információit, Ráday Gedeonnal, idős Teleki Ádámmal, ifjú Teleki Sámuellel, Halmágyi Istvánnal, Sinai Miklóssal a művei terjesztéséről is tárgyaltak, Léczfalvi Orbán Péterrel és Cornides Dániellel is a különböző tudományos munkákról értekeztek, Teleki Lászlóval és Ráday Eszterrel viszont főként a magánéleti problémáiról tárgyaltak.

Dolgozatom nyolcadik részében Sinai Miklós leveleinek ismertetése által bemutattam Bod Péter tudós barátját.

Dolgozatom kilencedik részében a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárának kéziratárában és a Kolozsvári Román Állami Levéltár Kemény József hagyatékában felfedezett Bod–leveleket mutattam be. E három levél közül az első levelet Bod Péter Sinai Miklósnak, a másodikat és a harmadikat pedig Cserei Mihálynak írta. Mindhárom levélből egyértelműen kitűnik a tudósok közös érdeklődési köre és baráti kapcsolata. Mindhárom levél fontos információkat tartalmaz a XVIII. századi irodalomtörténetről és egyháztörténetről, ezért döntöttem úgy, hogy közlöm a levelek betűhív átíratát is.

A levelek stílusát a címzett személye és a levél tárgya határozzák meg. Ennek függvényében elmondható, hogy a Halmágyi Istvánhoz, Cornides Dánielhez, Jacob Christoph Beckhez, Cserei Mihályhoz, Ráday Gedeonhoz, valamint a Sinai Miklós Bod Péterhez és a Bod Péter Sinai Miklóshoz, valamint Cserei Mihályhoz írt leveleire a felső stíluszint („magas stílus”) jellemző, hiszen e levelek tematikája az olvasói, az írói és a tudósi tevékenység körébe tartozik. Teleki Lászlóhoz, Teleki Ádámhoz, Teleki Sámuelhez és a Ráday Eszterhez írt leveleire a barátságos („alacsony”) stílus jellemző, hiszen főként a mindennapi élet eseményeit tárgyalják

Dolgozatom utolsó részében a Bod-kanonizációval foglalkoztam a Debreceni Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában és a Székelyudvarhelyi Dokumentációs Könyvtárban fellelhető Bod-kiadványok példányainak vizsgálata alapján. A különböző Bod-kiadványok példányai vizsgálata alapján arra a következtetésre jutottam, hogy Bod műveit a XVIII–XX. századokban a nők és férfiak egyaránt olvasták és gyűjtötték, többek között Bethlen Kata, Ráday Eszter, Gyulai Klára, Nemes Júlia, Bethlen Imre, Málnási László és Nemes Gábor.

A dolgozat végén található a bibliográfia és a példányadatok, valamint a melléklet, amelyben Keresztesi József Bod Péter *Magyar Athenas*ához elkészített *Toldalékját* írtam át.

Dolgozatomban Bod Péter munkásságából a lexikográfiai tevékenységét vizsgáltam és elemeztem elsősorban és ezzel összefüggésben tudós levelezését, tudományszervezését, recepcióját.

Mindezek alapján a következő téziseket tudom megfogalmazni:

- Bod Péter a *Magyar Athenas*ban röviden, tömören és tényyszerűen ír a XVI – XVII. századi tudósokról.
- *Önéletírását* ugyanaz a tényyszerűség, objektív jelleg jellemzi, mint az *Athenast*, műfajban és a nyelviségben különbözik a két mű: az *Önéletírása* hosszabb terjedelmű, hisz nem egy szócikkben, hanem egy kötetnyi szövegben írt önmagáról, az *Önéletírása* egy részét latin nyelven, az *Athenast* pedig egészében magyar nyelven írta.
- A *Magyar Athenast* a *Szent Heortokrates* című írással összehasonlítva megfigyelhető, hogy mindkét mű mikrostruktúrákból szerkesztődik egybe. Az *Athenast* tudományos számbavétel, kronológiai koherencia jellemzi, a *Szent Heortokrates* koherenciáját szintén részben a kronológia biztosítja, szokások, hónapok szerinti bemutatást tartalmaz. A két műben a tanultság megbecsülése és az antropológiai érdeklődés is párhuzamba állítható.
- Az *Athenas* recepciótörténetét vizsgálva és elemezve megállapítható, hogy Bod főművét a kutatók főként a mű céljaira, tartalmára, forrásaira és értékeire vonatkozóan vizsgálták.
- Érdemes lenne Bod főművét más művekkel is összehasonlítani, ahhoz, hogy létrejöhessen egy teljesebb monográfia.
- A levelezés fontos szerepet töltött be Bod Péter tudósi tevékenységében, így az *Athenas* megírásában is.
- Átírtam és bemutattam az általam azonosított, kéziratos Bod-leveleket.
- Sinai Miklós íróársának és tudós barátjának tekinti Bod Pétert, mindkettőjüket főként az egyháztörténet érdekli. A teológus tanár, Sinai Miklós elismeri Bod Péter református papnak és egyháztörténésznek mind tudását, mind tudományos munkái értékét.

- A Bod-kiadványok példányainak, többek közt a *Magyar Athenasnak* a bejegyzéseit kutatva arra a kérdésre kerestem a választ, milyen típusúak e bejegyzések, kik voltak a mű olvasói a XVIII–XX. századokban. Kutatásaim eredménye: tulajdonosi, olvasói bejegyzések és írói, tudósi kiegészítések.
- Viszonylag kevés a bejegyzés a Bod-kötetekben.
- Ami az olvasókat illeti, számos nő és férfi olvasta és gyűjtötte Bod műveit.
- Az egyik bővítés, Keresztesi József munkája (átírása a Mellékletben) számos új kiegészítéssel szolgál az *Athenashoz*.
- Szükséges a továbbírások gyűjteményének létrehozása.

A dolgozat tartalomjegyzéke

I. Bevezetés.....	5
II. 1. A nagyenyedi református kollégium Bod Péter idején.....	11
2. Társadalmi szerepek, önkép, műfajiság Bod Péter <i>Önéletírásában</i>	17
3.1. A Bod Péter-kutatás történetéből. Mikó Imre és Sámuel Aladár Bod-képe.....	28
3.1.1. Életrajzi kutatások – szövegtörténet.....	28
3.1.2. Bod-kutatók.....	29
3.1.2.1. Gróf Mikó Imre.....	29
3.1.2.2. Sámuel Aladár.....	31
4. Bod Péter irodalomtörténeti lexikona. Műfaji és kutatástörténeti megközelítés	
4.1. A historia litteraria műfaja és története.....	38
4.2. A <i>Magyar Athenas</i> befogadástörténete.....	42
4.2.1. Kiegészítések. Keresztesi József <i>Magyar Athenas Toldaléka</i>	63
5. Bod Péter <i>Szent Heortokratese</i> . A farsangi és a húsvéti ünnepkörök elemzése	
5.1. Bod Péter és az erdélyi farsang.....	71
5.2. A húsvéti ünnepkör elemzése Bod <i>Szent Hertokrates</i> című művében.....	81
6.1. A prózai levél műfajának jellegzetességei.....	94
6.2. A prózai levél stílusfajtái.....	96
6.3. A 18. századi magyar levélírás történetéből.....	97
6.4. Bod Péter magyar nyelvű leveleiről.....	100
6.5. Bod Péter mint levélíró.....	102
6.6. A levélhelyzetek vizsgálata (Bod Péter kiadott levelei).....	103

6.7. Bod Péter kiadott levelei. Lehetséges funkciók.....	103
6.8. Bod Péter magyar nyelvű, kiadott leveleinek témái. A szerzői, kiadói attitűd vizsgálata a levelezésében.....	105
6.8.1. Cserei Mihálynak írt levelek.....	106
6.8.2. Ráday Gedeonnak írt levelek.....	107
6.8.3. Teleki Lászlónak írt levelek.....	112
6.8.4. Ráday Eszternek írt levelek.....	116
6.8.5. Idős Teleki Ádámnak írt levelek.....	117
6.8.6. Ifjú Teleki Sámuelnek írt levelek.....	118
6.8.7. Léczfalvi Orbán Péternek írt levelek.....	118
6.8.8. Latin nyelvű levelek.....	119
7. Bod Péter Ráday Gedeontól, Teleki Lászlótól, idős Teleki Ádámtól, ifjú Teleki Sámuelről kért könyvei lajstroma a levelezés alapján	
7.1. Ráday Gedeontól kért könyvek.....	120
7.2. Teleki Lászlótól kért könyvek.....	120
7.3. Idős Teleki Ádámtól kért könyv.....	120
7.4. Ifjú Teleki Sámuelről kért könyvek.....	120
8. Sinai Miklós levelei Bod Péterhez.....	121
9.1. Bod Péter kéziratos levele Sinai Miklóshoz.....	124
9.2. Bod Péter kéziratos levelei Cserei Mihályhoz.....	139
10.1. Bod-kanonizáció a Debreceni Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában fellelhető Bod Péter-kiadványok, kéziratok és kéziratos másolatok példányainak vizsgálata alapján.....	148
10.2. Bod-kanonizáció a Székelyudvarhelyi Dokumentációs Könyvtárban fellelhető Bod Péter-kiadványok példányainak vizsgálata alapján.....	158
III. Összegzés.....	174
IV. Bibliográfia.....	182
V. Példányadatok.....	204
VI. Melléklet. Toldalék (Keresztesi József <i>Magyar Athenas Toldalékja</i>).....	212
VII. Irodalomjegyzék a Toldalékhoz.....	240

Publikációk a dolgozat témakörében

Dáné Hedvig: A Bod Péter-kutatás történetéből. Mikó Imre és Sámuel Aladár Bod-képe. In.: X. RODOSZ Konferencia-kötet, Székely Tünde (szerk.), Clear Vision Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009, 49 –57.

Dáné Hedvig: Társadalmi szerepek, önkép, műfajiság Bod Péter Önéletírásában. In.: Kultúrák határán II., Bányai Éva (szerk.), RHT Kiadó, Bukarest – Sepsiszentgyörgy, 2010, 51 – 62.

Dáné Hedvig: Szerzői, kiadói attitűd Bod Péter magyar nyelvű, kiadott leveleiben. In.: A fordítás kultúrája – szövegek és gyakorlatok I. Gábor Csilla – Korondi Ágnes (szerk.), kiadta Verbum – Láthatatlan Kollégium, Kolozsvár, 2010, 307 – 343.

Dáné Hedvig: Bod Péter és az erdélyi farsang. In.: (Dráma)szövegek metamorfózisa. Kontaktustörténetek I., Egyed Emese – Bartha Katalin Ágnes – Tar Gabriella Nóra (szerk.), kiadta Erdélyi Múzeum – Egyesület, Kolozsvár, 2011, 155 – 162.